

VALAMIT TENNI KELL...

(Vojvodinai regény a kispolgári fiatalság lecsúszó életéből, szerzői kiadásban, amint ez már nálunk szokás. Vojvodinai, de lehetne bármely más alföldi vidék ezen társadalmi rétegének regénye is. Azt a szürke életet mutatja be, amely a vagyontalan érettségizetteket végighíséri egyetlen tőkéjük, az érettségi bizonyítvány értékesítésének próbálkozásai közben. Minden munkát megkísérelnek, a pénz-szerzés minden kis reményére erősebben dobog a szívük, hogy a kudarc után ismét tovább éljék a kisvárosi, fátsult életet, ahol mindent belep a por, ahol a kezdeményezések a ragacsos sárban akadnak el. Az iskolában uraknak készítették elő őket és az életben még rint egyszerű fizikai munkások sem tudnak elhelyezkedni. A legközönségesebb proletársorsot élik, miközben irreális, kispolgári módon gondolkodnak és minden erőfeszítésükkel igyekeznek belekapaszkodni a számukra már rég lehetlenné vált ranglétra legalsó fokába. A háttérben néha-néha megjelenik a munkás és paraszt nehézmunkájú életképe, anélkül, hogy azzal a szerző részletesebben és mélyebben foglalkozna. A könyv becsületesen regisztrál. A kisvárosi tengődés igaz tükrre. De ennél semmi több. Nem mutatja meg a fiatalságnak azt az utat, amelyen haladnia kell, ha ki akar lábolni abból a lehetetlen és zűrzavaros helyzetből, amelyben él és amelyet Tóth-Bagi István könyvében olyan hűen lerögzít.)

Gyors, ruganyos léptekkel haladt. Melle dagadt, izmai feszültek, arca kipirult a boldogságtól.

Allást kapott!

Munkához jutott és ezzel megindult az élet legalacsonyabb fokáról, ahonnan az út nyilegyenesen szökik a cél felé. Most már küzdhet, dolgozhatik és haladhat — ami az emberi élet értelme.

Egy sarkon megállt.

Sokáig szemlélte az elétáruló, szürke, külvárosi képet. Úgy emlékezetébe akarta vésni, mintha vonat ablakaiban tovatűnő csodálatos hegyi tájék lenne, amelyet soha többé nem lát. Örökre a lelkébe rögzíti ennek a boldog órának a képét, mert csak ez az egy óra boldog igazán. Az eljövendő napok már keserűséget is hoznak. Elővette naplójegyzetét és beírta: Indulás 1931. nov. 18.

* *

Barátjához, Telkes Ferihez ment, hogy elujsgolja az örvedetes hírt. Telkes árva gyerek volt, aki a szüleitől örökölt szőlőültetvényből tartotta fenn magát. A szőlőt jócskán nyomta adósság is és ezért csak nagyon szerényen élhetett. A külvárosban bérelt szoba-konyhás lakást. A konyhában ő maga főzött, ha főtt ételre éhezett. Lakása volt az iskolai jóbarátok találkozó helye. Ott készülődtek az érettségire, ott tárgyalták meg minden közös ügyüket. Most is, hogy Katona Béla belépett, majdnem valamennyien együtt voltak. Szétheverték az ágyon, a dívánon és székeken. Beszélgettek, ásítottak. Előttük könyvek, jegyzetek, összevisszaságban.

Az újonnan érkezőt harsányan, kedélyeskedően üdvözölték. Csak éppen azért, hogy valamivel félbeszakítsák az unalmat. Katona leült egy sarokba. Nem jött elő mindjárt a maga meglepetésével. Élvezni akarta még ezt a boldogságot. Tudta, hogyha nagy boldogságát elujságolja, akkor a fiúk irigységből vagy akár csupa megszokásból is, ugratni kezdik és ez most fájna. Annyira unatkoznak, hogy mindenből, ami elébük kerül, fanyar tréfát habarnak.

— Valamit kellene tenni!

Telkes dobta bele az unalomba ezt a sokszor ismételt mondatot. Katona erről már tudta, hogy ismét a megélhetésről keseregnek.

A lusta közöny töretlen maradt, mint a százéves parlag. Valaki hátul megszólalt: Tanulni kell! Telkes dühösen válaszolt: Mit tanulni? Nincs megélhetésed, hogy tanulj. És ha elvégzed iskoládat, akkor se biztos, hogy állást kapsz... Élénk vita forrott fel a kis szobában. Mindenki részt vett benne, mert mindenkinek eleve vágott a kérdés. Mi lesz velem holnap? Még két jobb módú fiú is felszólalt, akik az iskolában az osztály leggazdagabbjai voltak. Egyiknek az apja földbirtokos, a másiké kereskedő. Most szavaikból kiderült, hogy mindkettő a tönkremenéssel küzd. Bélának nem volt kedve ahhoz, hogy élénken belemélyedjen a vitába, mint máskor. A sok szóbeszéd úgy elszongott a füle mellett, mint egy zümmögő darázsraj. Megszámálta a társaságot, éppen tizenketten voltak. Egykor virágzó, ma tönkrement családok ifjú hajtásai. A tönkremenés oka: háború, gazdasági válság, betegség, ismét háború...

Telkes, az erélyes Telkes, állandóan tette sarkallta a társaságot. Ferencsik Géza még csak támogatta, de a többiek ellenkeztek, holott nem is kézzelfogható tervről volt szó.

A beszélgetés a háborúelőtti időkre terelődött.

— A régi diákélet — vette át a szót Pataki — szép élet volt. Az apám mesélt róla néhányszor. A nagydiákoknak a legtöbb fejtörést a táncmulatság és az udvarlás okozta. Micsoda majálisokat rendeztek. Majális? Hol volt az nekünk?...

— De talán azért is jutott ilyen nyomorba az egész nemzedék, mert így készült az életre...

Így készült az életre... Katonát megragadta ez a néhány szó. Hányszor, de hányszor hallotta ezt az iskolában. Minden napnak visszatérő refrénje volt, minden órán fülébe harsogta a tanár: Készülj az életre! Szörnyű nehéznek és küzdelmesnek írták le az életet. Ez a tudat átítatta az egész osztály lelkét. Ügyszólván valamennyien megkísérelték, hogy készüljenek az életre, amelyet különlegesen borzasztó valaminek képzeltek. Többen igyekeztek önképző módszerrel külön képzettséget szerezni, mert meggyőződésük volt, hogy az iskola nem azt adja, ami tulajdonképpen az életben szükséges. Az iskola csak kellemetlen kötelezettség, egy akadály, amin át kell küzdenie magát az embernek, hogy magasabbra juthasson. Többen gyakorlati, műszaki tudást akartak szerezni. Fürtak, faragtak, rádiót is készítettek. Néhányan festettek,

rajzoltak, mások zenével foglalkoztak. Akadt közöttük zeneszerző is. Vendég Kálmán az irodalomra vetette magát. Titokban remélte, hogy egyszer majd író lesz és sok pénzt keres. Folyton az arcát fintorgatta. Azt állította, hogy ezzel arcjátékát fejleszti.

Két-három fiú pap akart lenni, de volt olyan is, aki tudományos pályán szeretett volna érvényesülni. Azonban egyikük sem tanult rendesen. Gyakran elkedvetlenedtek, más munkába kaptak. Egyesek modern könyveket olvastak, frisslehető idők szelleme terjedt közöttük. Az órák közötti szünetekben az udvaron részletesen megtárgyalták a napilapok és képeslapok érdekességeit is. Gyorsan, hadarva vitatkoztak mindarról, ami még őket közvetlenül nem érintette. A vitában a sporté volt a legnagyobb rész, de másra is jutott idő. A nagy kérdések tekintetében egyesek modernnek igyekeztek lenni. Arról például a legtöbben meg voltak győződve, hogy a háború idejémulta és művelt emberhez nem méltó, regényessége csak üres képzelgés, vagy hiú dicsekvés, a legrosszabb esetben ámitás. Néhányuk kivételével valamennyien szegények voltak. A háborúban megnyomorított emberek nyugtalan és zavaros életét látták. Rövid életükben még csak ellenségeskedést és nyomort szemlélték. A gyűlölködés éppen úgy lángolt, mint a háború alatt. Emellett is, vagy talán éppen ennek visszahatásaképpen a testvériség szent és biztonságos érzete fejlődött ki közöttük. Idealizmus töltötte el őket. Tudatossá vált bennük, hogy a világ nem a jó felnőttek jutalma, hanem a jószándékú meg a gonosz, kíméletlenül könyöklő emberek forgataga — de bíztak, hogy a világ mégis megjavítható és ez a munka reájuk, a legújabb nemzedékre vár.

Legalább is Katona ezt így érezte. Nagyon sokat olvasott. A könyveken és újságokon, valamint a filmekben keresztül megismerkedett az egész világgal, ami minden gyönyörűségével — amelyből semmi sem jutott neki — és minden szenvedésével, amelyből — úgy érezte — már jócskán részesült. Tehetségnek érezte magát mindenben, irodalomban, festésben, zenében. Kereskedelemhez, iparhoz, mezőgazdasághoz és más gyakorlati munkához is kedvet érzett. Otthon a családjá, a nyugdíjas tanítócsalád, a háború után egyre botlott, folytonosan vesztette a vagyonát, belső erejét. Volt szép darab földjük is, amelyre még régi, a jobb világban szerzett adósságok nehezettek. Apja valamikor törekvő és munkaszerető ember volt, de ahogy időelött nyugdíjazták, elvesztette minden kedvét. Kiesett a falu szűk társadalmi életéből. Elvonult, az ivásban lelte minden örömét. Anyja beteges volt, erőtlén asszony, tehetetlenül látta, hogy szegényedik a család. Az adósság a földet apró részletekben vitte el, mert majdnem minden évben eladtak egy-két holdat, hogy legalább a kamatokat kifizessék. Egy év előtt a házon is túl kellett adni és még mindig maradt adósság. Bélát már gyermekkorá óta nagyon érdekelték a felnőttek dolgai, mert az anyja neki mondta el minden baját, ő volt az egyetlen, akinek nyugodtan panaszkozhatott. Szívszorongva látta a tönkremenést és

erős vágy támadt benne, hogy vagyont szerezzen, megmentse családját a nyomortól. Sokszor dagadtak testi és lelki izmai. Érezte, hogy erős és nem fél az élettől. Csak a bizonytalanság nyugtalanította. Hol kezdje, mibe vesse meg a lábát, hogy izmainak kemény erőfeszítése ne vesszen a semmibe. Picinyke egzisztenciát kívánt csak, ami máskor a társadalom leghasznavehetetlenebb tagjainak is kijár. Nem tudta mihez kezdjen — bár néhányszor megkísérelte, hogy épkezláb haditervet eszeljen ki — de érezte, hogy nagy lehetőségek állnak előtte. Az élet betonfallyal elkerített vára előtt állott... Belül folyt a színes, érdekes élet... és nem talált rést, ahol beszívároghatna... Most pedig — mégis megtörtént.

Újra meleg boldogság bizsergett végig rajta, ahogyan ismét eszébe jutott: Állást kapott! Eh, el innen, ahol csak fecsegnek, kalásztalan szalmát csépelnek. Dolgozni!

Végignézett a többiekén, akik még mindig a sötét, légüres térnek látszó jövőt tárgyalták egymás szavába vágott félmondatokkal, ingerült felkiáltásokkal. A tisztánlátás és logika éles késeivel úgy boncolták saját életüket, mint egy nagy, félig ismert állatnak még vérző testét... vagy mintha akasztásra ítélt rab elemezné halálos ítéletének mondat szerkesztését. Amikor már tizedszer ismételték önmagukat, csüggedten elhallgattak. Hosszú, láblóbáló, felhőbámuló csend után Telkes szájából makacsul, újra felbukott a kérdés, mint egy vízbeesett, fekete macska:

— Valamit tenni kell! . . .

A nemzeti szocializmus kultureredményei: A „Tagblatt” egy cikket közöl Krick professzortól, amelyben követeli, hogy a németországi iskolák egyharmad-részt zárják be és a tanári kart vegyék igen szigorú politikai felügyelet alá.

„Erkölcsei érzéseink előrehaladó fejlődésében kétségen kívül nagy szerepet játszik a szeretet, rokonszenv és önfeláldozás. De azért az emberi társadalom alapja nem a szeretet és nem a rokonszenv, hanem az emberi szolidaritás tudata. A társadalom megismerte, hogy mennyire megerősíti a kölcsönös segítség a közösség minden tagját — ha talán ez a felismerés nem is lépte át az öntudat küszöbét — felismerték, mily szorosan függ össze az összesség boldogsága az egyesével és mások jogainak tisztelete hogyan fejleszti az egyénben az igazságosság vagy egyenlőség iránti érzéket. Ezen a széles és szűkségszerű alapon fejlődött ki a magasabbrendű erkölcsi érzés.” (Kropotkin Péter.)